

แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล
The Ecological Concept in the Literature of
“By The Bank Of Brokenhearted River” By Pibulsak Lakonpol

กานต์รวี แพทย์พิทักษ์¹ วรวรรธน์ ศรียาภัย² บุญยงค์ เกศเทศ³ และวรัญญา ยิ่งยงค์⁴
Kanrawi Patphithak, Warawat Sriyabhaya, Boonyong Ketthet and Warunya Yingyongsak
(วันที่ส่งบทความ: 18 มกราคม 2564, วันที่แก้ไขบทความ: 30 มิถุนายน 2564, วันที่ตอบรับบทความ: 30 มิถุนายน 2564)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พุทธศักราช 2560 วรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายเป็นวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลชมเชยประเภทงานเขียน โดยสถาบันลูกโลกสีเขียวประจำปี พ.ศ. 2556 บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) และรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นด้านวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 9 ที่มีแนวคิดตามศาสตร์พระราชา พ.ศ. 2561 จากสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม การวิจัยนี้ใช้แนวคิดความรู้ในตัวเองซึ่งได้จากการอ่านและศึกษาวิเคราะห์ แนวคิดความรู้นอกตัวบท ประวัติผู้เขียน และแนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม ผลการศึกษาสรุปว่า วรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย มีแนวคิดนิเวศวิถีที่สำคัญ 2 แนวคิด คือ 1. แนวคิดในการมองโลก และ 2. แนวคิดการอนุรักษ์และการพัฒนา แนวคิดนิเวศวิถีแรกแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับ 1: การมองโลกระดับปัจเจก จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตกับประเภทของสิ่งของ ระดับ 2: การมองโลกระดับสังคมและวัฒนธรรม และระดับ 3: การมองโลกเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น ซึ่งประกอบด้วย 3 ความเชื่อ คือ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับ และความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณแห่งสรรพสิ่ง
คำสำคัญ: แนวคิดในวรรณกรรม, นิเวศวิถี, พิบูลศักดิ์ ละครพล

Abstract

This research aims to analyze an ecological concept in the literature of “By The Bank Of Brokenhearted River” written by Pibulsak Lakonpol, a Thai national artist in the literature area in 2017. The “By The Bank Of Brokenhearted River” literature

¹ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยพะเยา

อีเมล kanrawi4229@gmail.com

Doctor of Philosophy students, Department of Thai Language, Faculty of Liberal Arts, Phayao University.

Email: kanrawi4229@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

อีเมล waaraathaanaa@yahoo.co.th

School of Liberal arts, Phayao University, Email: waaraathaanaa@yahoo.co.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร. ตำแหน่งนักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

อีเมล mr.boonyong.ketthet@gmail.com

Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Email: mr.boonyong.ketthet@gmail.com

⁴ อาจารย์ ดร.ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา อีเมล warunya_y@hotmail.com

School of Liberal Arts, Phayao University, Email: warunya_y@hotmail.com

was awarded to the honorable mention literature in 2013 by the Green Globe Institute, PTT Public Company Limited. It was also regarded as the best short literature in 2018, which was published in the period of King Rama IX, related to the concept of the King Bhumibol's philosophy awarded by the Office of Literature and History, the Fine Arts and Department, the Ministry of Culture. This research was analysed by using the concepts reflected from the content provided in the literature, the concepts apart from the content in literature, the author's biography, and the concepts of literary criticism. It can be concluded that "By The Bank Of Brokenhearted River" contains two important ecological concepts, namely the world view concept and conservation, and the development concept. The first ecological concept can be classified into three levels which are the individual view of (i) natural living and non-living things and (ii) objects, the social and cultural view, and the supra-mundane view including the belief in ghosts, samsara, and spirituality of everything.

Keywords: Concept in Literature, Ecological ways of life, Pibulsak Lakonpol

บทนำ

งานวรรณกรรมเกิดจากการสร้างสรรค์และจินตนาการของนักเขียน ซึ่งโดยแท้จริงแล้วนักเขียนนับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของสังคม ในการเขียนแต่ละครั้ง นักเขียนอาจใช้เหตุการณ์ในสังคมและรวมถึงประสบการณ์ชีวิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงมาประกอบสร้างงานวรรณกรรม วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนบันทึกที่แสดงถึงความผูกพันของวิถีชีวิตควบคู่ไปกับสังคมมาโดยช้านาน การสร้างงานวรรณกรรมอาจใช้ฉากและภูมิประเทศของพื้นที่นั้น ๆ ในการเล่าเรื่องราวผ่านการบรรยายและพรรณนา เสียงของนักเขียนจึงเสมือนเป็นภาพสะท้อนจากงานวรรณกรรม สามารถชักนำผู้อ่านไปสู่ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรม สังคม การเมือง ศิลปะ วิถีชีวิต และระบบนิเวศ ในทางวิชาการคำว่า "นิเวศวิทยา" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 638-639, 1119) ได้อธิบายว่าหมายถึงวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการดัดแปลงวัฒนธรรมของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้ว่า "Ecology" และคำว่า "นิเวศ" หมายถึง ที่อยู่ บ้าน วัง ส่วนคำว่า "วิถี" ให้ความหมาย คือ สาย แนว ถนน ทาง มักใช้ประกอบกับคำอื่น ส่วนคำว่า "Ecology" วิทยา เชียงกูล (2558: 7, 71) กล่าวว่าตรงกับคำว่าระบบนิเวศ หมายถึง สภาพการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ ซึ่งเป็นคำที่กว้างกว่าคำว่าสิ่งแวดล้อม และได้ให้คำจำกัดความว่า นิเวศวิทยา เป็นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อม เพื่อควบคุมการทำลายสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติ โดยโรงงานอุตสาหกรรม ยานพาหนะ และกิจกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะสมดุลทางธรรมชาติ และมีความยั่งยืน ไม่ถูกทำลายเปลี่ยนแปลงสภาพไปในทางเลวร้าย ผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้ คำว่า วรรณกรรม นิเวศ และคำว่า วิถี เป็นคำว่า วรรณกรรมแนวนิเวศวิถี เพื่อหมายความถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาแนวทางในการเขียนที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับระบบนิเวศ โดยมีเนื้อหาที่แสดงถึงสภาวะของระบบนิเวศในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น ความเจริญหรือความเสื่อมโทรมในด้าน

ต่าง ๆ ของระบบนิเวศนั้น ๆ ทั้งที่เสนอมุมมองหรือการช่วยสร้างสำนึกให้กับผู้อ่านให้หันมารักษและ
ห่วงแหนธรรมชาติและระบบนิเวศจากชุมชนเล็ก ๆ จนกระทั่งไปถึงสังคมโลก และ “แนวคิดนิเวศวิถี”
หมายถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ

วรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ได้รับการประกาศให้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่น ด้าน
วรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 9 ที่มีแนวคิดตามศาสตร์พระราชา พ.ศ. 2561 จากสำนักวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกนำมาศึกษาวิจัยเพื่อให้สอดคล้อง
กับกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การผลิตและการบริโภคที่
เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมทั้งชีวิตมนุษย์ สัตว์ พืชพรรณ ปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาควรจะต้อง
อยู่ในพื้นฐานที่มนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และจริยศาสตร์
เข้าด้วยกัน โดยใช้พื้นฐานความรู้ทางด้านนิเวศวิทยาและระบบนิเวศสร้างความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ใน
ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดังที่ George Tyler Miller and
Scott Spoolman (2009: 660-674) ได้กล่าวถึง โลกทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อม จริยธรรมและความยั่งยืนว่า
เราควรเป็นส่วนหนึ่งของเรียนรู้ในการประสานหลักการทางวิทยาศาสตร์ จริยธรรม สิ่งแวดล้อม และ
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างผสมผสานและเป็นรูปธรรม ภูมิปัญญาของสิ่งแวดล้อมจะ
ทำให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ควบคู่กันไปอย่างสันติสุขและยั่งยืน สำหรับประเทศไทย จึงมีโครงการ
ลูกโลกสีเขียวขึ้นในปี พ.ศ. 2542 โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาทรัพยากร ธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม มีภารกิจเพื่อการค้นหา ยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีอุดมการณ์มั่นคงต่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแบบอย่างความดี ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางในสังคม วรรณกรรมแนวนิเวศวิถีเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำ
หัวใจสลาย” เป็นวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลชมเชยประเภทงานเขียน โดยสถาบันลูกโลกสีเขียว ประจำปี
พ.ศ. 2556 ซึ่งรางวัลนี้จะมอบให้แก่งานเขียนที่มีเนื้อหาสาระเชิงสร้างสรรค์ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ
ครอบคลุมมิติของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและการคงอยู่ของระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

วรรณกรรมแนวนิเวศวิถีเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล เป็นวรรณกรรม
ที่ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2556 โดยสำนักพิมพ์แพรว จำนวน 252 หน้า ประกอบด้วยทั้งเรื่องสั้น เรื่องสั้น
ขนาดยาว (มีสารคดีที่มีช่วงทำนองของเรื่องสั้นแทรกในเนื้อหา) ประกอบด้วย เนื้อเรื่อง 21 ตอน แต่ละตอน
มีชื่อตอนกำกับคือ ความในใจของผู้เขียนอยู่ ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย ขอบฟ้าเขตฝัน ณ ที่รักมีสายรุ้ง
อาณาจักรรักอาณาจักรใจ พุงร้างและทางเถื่อน หัวใจที่เปราะบางและเต็มไปด้วยรุพุน บางครั้งคนเรา
จำต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างไป กาลครั้งหนึ่ง มะม่วงพื้นบ้านพื้นเมืองกองหนึ่ง คนแปลกหน้าของแม่น้ำ
และขุนเขา บึงใหญ่ในหุบเขา (จำนวน 6 ตอน) ขนเผ่าเร่ร่อนผู้พเนจรมาจากหัวใจ ดอกไม้ดวงดาวอาดูร
ทางเกวียนสายเก่าและแม่น้ำที่ไหลย้อนกลับ ในอ้อมกอดของขุนเขาและท้องทุ่ง เวณิสตะวันออก และ
เรื่องเล่าธรรมดาที่น่าเบื่อ ที่ได้โชนสีกแห่ง เหนือสายรุ้งสูงขึ้นไป

ในส่วนด้านประวัติและภูมิหลังของผู้เขียนนั้นมีความน่าสนใจ คือ พิบูลศักดิ์ ละครพล จาก
คำประกาศเกียรติคุณ ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมว่าด้วย เรื่องศิลปินแห่งชาติ สาขา
วรรณศิลป์ พุทธศักราช 2560 โดยกล่าวว่า พิบูลศักดิ์ ละครพล เกิดวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2493 ที่
อำเภอแม่ใจ นายพิบูลศักดิ์ ละครพล มีผลงานทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย บทกวี วรรณกรรมสำหรับเด็ก และ
บทเพลง ผลงานที่สร้างสรรค์ในเวลา 5 ทศวรรษมีจำนวนหลายร้อยชิ้น พิมพ์เป็นเล่มแล้วไม่น้อยกว่า 50
เล่ม หลายเรื่องพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง ผลงานบางเล่มได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ผลงานหลายเรื่องได้รับ

รางวัล อาทิ รางวัลดีเด่นและรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ รางวัลรวิ โดมพระจันทร์ รางวัลลูกโลกสีเขียว และรางวัลวรรณกรรมแม่น้ำโขง (Mekong River Literature Awards : MERLA) ซึ่งเป็นรางวัลระดับนานาชาติของประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขง ผลงานเขียนของนายพิบูลศักดิ์ ละครพล สะท้อนความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท โดยเฉพาะปัญหาการศึกษา เศรษฐกิจ สาธารณสุข ฯลฯ ควบคู่กันไปกับภาพวิถีชีวิตอันสันโดษ อบอวน ผูกพัน พึ่งพาธรรมชาติท่ามกลางหุบเขาในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ผู้เขียนได้เสนออุดมการณ์ของคนหนุ่มสาวร่วมสมัยยุคแสวงหาซึ่งมุ่งออกทำงานในชนบท แสวงหาความหมายของชีวิต การเล่าเรื่องสาระแห่งชีวิต อย่างมีสีสันราวกับใช้ปากกาแทนพู่กัน และใช้ลีลาภาษาและท่วงทำนองพลีไหวราวบทกวี ทำให้พิบูลศักดิ์ ละครพล มีสมญาที่รับรู้กันในแวดวงวรรณกรรมว่า “เจ้าชายโรแมนติก” นอกจากผลงานด้านวรรณศิลป์แล้ว นายพิบูลศักดิ์ ละครพล ยังสร้างสรรค์บทเพลงกว่า 100 เพลง และยังเป็นจิตรกรวาดภาพสีน้ำ ได้จัดแสดงงานรวมแล้ว 15 ครั้ง บทประพันธ์ เพลงดนตรี และทัศนศิลป์ ของนายพิบูลศักดิ์ ละครพล สร้างแรงบันดาลใจแก่คนหนุ่มสาวยุคแสวงหาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน กระตุ้นให้ตระหนักถึงคุณค่าความหมายของชีวิต ความใส่ใจในความเป็นไปของสังคม และการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมการสร้างสรรค์ผลงานของนายพิบูลศักดิ์ ละครพล สร้างแรงบันดาลใจให้เยาวชนรักและเห็นคุณค่าของงานวรรณกรรมและศิลปะอย่างต่อเนื่อง นายพิบูลศักดิ์ ละครพล จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พุทธศักราช 2560 (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2561: 123)

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ วรรณกรรมนิเวศวิถีเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพล โดยละเอียด และมุ่งวิเคราะห์วิจารณ์ จากแนวคิดที่แทรกไว้ในเนื้อหา เช่น การเสนอแนวคิดในการมองโลก แนวคิดการอนุรักษ์และการพัฒนา ซึ่งชี้ให้เห็นความจริงของชีวิต รวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นท่ามกลางความงดงามของแผ่นดิน โดยแนวคิดของผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งในการพยายามปกป้องผืนแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอน เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจทั่วไป พร้อมสร้างจิตสำนึกที่ดีและตระหนักในคุณค่าให้ผู้อ่านร่วมรักษาระบบนิเวศให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพล

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยผ่านแนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพล โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ วรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพลคือ ฉบับที่ตีพิมพ์ พ.ศ. 2556 จำนวน 252 หน้า โดยสำนักพิมพ์พเนจร
2. วิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพล
3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยประยุกต์ใช้เพื่อพิจารณาแนวคิดดังนี้
 - 3.1 การวิจารณ์เชิงนิเวศ ของธัญญา สังขพันธานนท์ (2552: 29-91) ในวรรณคดีสี่เขียว กระบวนทศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทยซึ่งแสดงแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม วิเคราะห์

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมรวมถึงการวิเคราะห์วรรณกรรมร่วมสมัยที่นำเสนอปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม โดยที่มนุษย์มีกระบวนการทัศนหรือระบบความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แสดงถึงความสำนึกและตระหนักรู้ในสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเคารพและเกื้อกูลต่อชีวิตอื่นรวมถึงสำนึกที่จะดำรงรักษาสายสัมพันธ์ดังกล่าวให้คงอยู่อย่างยั่งยืนตามวิถีคิดและภูมิปัญญาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

3.2 การพินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัยของ ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์ (2559: 355-376) เสนอถึงการใช้ความคิด ความเชื่อมโยงของปัญหาสิ่งแวดล้อมกับฐานความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะภาษา เรื่องเล่า ความเชื่อ รวมทั้งจินตนาการและอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทั้งรากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อมและองค์ประกอบที่มีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม กระบวนทัศน์ใหม่ที่มองว่ามนุษย์เป็นเพียงสมาชิกหนึ่งในชุมชนแห่งสรรพชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอิงอาศัยสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และจำเป็นต้องเคารพกฎเกณฑ์ของชุมชนและสิทธิการดำรงอยู่ของสมาชิกอื่น ๆ โดยตัวบทวรรณกรรมสิ่งแวดล้อม เน้นถึงความสำคัญของการเริ่มแก้ไขปัญหาลingkungan

3.3 สำนึกนิเวศที่เป็นภัยต่อธรรมชาติและสำนึกนิเวศที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ของ ยุพยง ทัศคร และมารศรี สอทิพย์ (2561: 90-113) ที่ได้นำเสนอ ซึ่งก็คือแนวคิดในการมองเห็นคุณค่าของชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงถึงวิกฤติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งแนวคิดทั้งหมดนี้จะก่อให้เกิดความรักและห่วงหาพันพยายการหรือสรรพสิ่งอื่นๆ

4. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดดังนี้

แนวคิด ความรู้ในตัวบทและความรู้นอกตัวบทในการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม มีสาระสำคัญดังนี้

1) ความรู้ในตัวบท ประกอบด้วย รูปแบบ เนื้อหาและภาษากับการใช้ภาษา ซึ่งเนื้อหาของสารจะแบ่งเป็นข้อเท็จจริงกับข้อคิดเห็น ข้อเท็จจริงคือสารประเภทที่รายงานให้ทราบถึงความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกกายภาพอันอยู่ในวิสัยที่พิสูจน์ตรวจสอบได้ ข้อเท็จจริงจึงอาจเกี่ยวกับคน สัตว์ วัตถุ เหตุการณ์ หรืออะไรก็ตามที่อยู่ในสภาพอย่างหนึ่งอย่างใดส่วนข้อคิดเห็นคือ สารประเภทข้อคิดเห็นแสดงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวคิด ที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (สวนิต ยมาภัย, 2560: 1-24, 1-25)

2) ความรู้นอกตัวบทคือ ความรู้ความคิดที่ไม่ปรากฏในตัวบท แต่นำมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยประวัติและภูมิหลังของกวี และแนวคิดในการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม เหตุการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์ในเรื่องราวของเรื่องสั้น เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดในการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม คือ วรรณกรรมใช้ภาษาเป็นวัสดุ มีการประกอบสร้างที่สัมพันธ์ของวัสดุ (ภาษา) และการสื่อความหมาย (อารมณ์และความคิด) ดังนั้นวัสดุของวรรณกรรมจึงเป็นภาษาที่ประกอบกันในรูปแบบร้อยแก้วในยุคเรื่องสั้นที่เรียกว่าร้อยแก้วแนวใหม่ การประกอบวัสดุในวรรณกรรมนี้สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับประเภทของงานและความนิยมในแต่ละสมัย การศึกษารูปแบบ คือการศึกษาวัดและการประกอบวัสดุตามกติกา หรือแบบที่กำหนดในงานแต่ละประเภท โดยพยายามค้นหาความสัมพันธ์กันของแบบแผนที่กำหนดไว้ กับฝีมือของศิลปินผู้สร้างงานแต่ละบุคคล

ในขณะที่โลกทัศน์คือส่วนที่สำคัญมากของสารของผู้ประพันธ์ โลกทัศน์หรือทัศนะต่อโลก คือการเผย ความประจักษ์และรู้ตระหนักในคุณค่าหรือโทษภัยของสิ่งใดก็ตามในขอบเขตประสบการณ์ที่ผู้แต่ง กำหนดมาเพื่อสื่อสาร (ดวงมน จิตรจันทน์, 2556: 207-208, 218)

3) แนวคิดในการมองโลก ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดในการจำแนกสารัตถะ ของ วรวรรธน์ ศรียาภัย จุไรรัตน์ รัตติโชติ และปาริชาติ โพธิ์ (2563: 83) กล่าวคือ ประกอบด้วย 3 แบบคือ ปังเจก สังคมและวัฒนธรรม และเหนือสภาวะสัมพันธ์ด้วยการมองเห็น กล่าวคือ 1. ปังเจก ว่าด้วยธรรมชาติ อันมีบุคคลเป็นเจ้าของ 2. สังคมและวัฒนธรรม ว่าด้วยสังคม 2 ประการ คือ 1) สารัตถะสังคม 3 ประเด็น คือ ธรรมชาติสาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต 2) สารัตถะ วัฒนธรรม จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ ศาสนา คติความเชื่อ ประเพณีและอาหาร 3. เหนือสภาวะสัมพันธ์ ด้วยการมองเห็น ว่าด้วยเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว

5. นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

6. สรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายของพิบูลศักดิ์ ละครพล ผู้วิจัยพบว่า ผู้เขียนวรรณกรรมได้นำเสนอแนวคิดไว้ 2 แนวคิด คือ แนวคิดในการมองโลกและ แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **แนวคิดในการมองโลก** “โลก” ในความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คือ แผ่นดิน โดยปริยายหมายถึงหมู่มนุษย์ หรือ ดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 5 ในระบบ สุริยะ เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1089) โลกในความหมายตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 99-100) ให้ ความหมายไว้ 3 แบบ คือ แบบที่ 1 คือประดาสภาวธรรมหรือหมู่มสัตว์ แบ่งออกเป็น สังขารโลก (โลกคือ สังขาร ได้แก่สภาวธรรมทั้งปวงที่มีการแต่งตามเหตุปัจจัย) สัตว์โลก (โลกคือหมู่มสัตว์) และโอกาสโลก (โลกอันกำหนดด้วยโอกาส และโลกอันมีในอวกาศ แบบที่ 2 คือหมู่มสัตว์หรือสัตว์โลก ประกอบด้วย มนุษย์โลก (โลกคือหมู่มมนุษย์) เทวโลก (โลกคือหมู่มเทพ สวรรค์ชั้นกามาวจรทั้ง 6) พรหมโลก (โลกคือหมู่มพรหม สวรรค์ชั้นพรหม) แบบที่ 3 คือโลกอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ บางแห่งเรียกภพ ประกอบด้วย กามโลกรูปโลก อรูปโลก

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายของ พิบูลศักดิ์ ละครพล พบว่ามีแนวคิดในการมองโลก 3 ระดับ แบ่งเป็นการมองโลกระดับปังเจก การมองโลกระดับ สังคมและวัฒนธรรม การมองโลกเหนือสภาวะสัมพันธ์ด้วยการมองเห็น อธิบายได้ดังนี้

1.1 โลกระดับปังเจก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า ปังเจก หมายถึง เฉพาะตัว เฉพาะบุคคล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 732) สรรพสิ่งที่เป็นปังเจก (วรวรรธน์ ศรียาภัย จุไรรัตน์ รัตติ โชติ ปาริชาติ โพธิ์, 2563: 86) จำแนกได้ 2 ชนิด คือ ธรรมชาติกับสิ่งของ

1.1.1 **ธรรมชาติ (Natural)** เป็นสิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ, ภาพภูมิประเทศ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 597) เช่น ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ป่า ฯลฯ

ธรรมชาติสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ธรรมชาติที่มีชีวิต คือสิ่งมีชีวิต (organism) ประกอบด้วย พืช สัตว์ต่างๆ รวมทั้งจุลชีพ (micro organism) สิ่งมีชีวิตที่เล็กมากจนมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น (วิทยากร เชียงกุล, 2558: 56) และธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต คือสิ่งไม่มีชีวิต (abiotic) ประกอบด้วย อนินทรีย์สาร เช่น เซลล์ คาร์บอน น้ำ ออกซิเจน อินทรีย์สาร เช่น โปรตีน ฮิวมัส (ปุ๋ยอินทรีย์โดยธรรมชาติ) (วิทยากร เชียงกุล, 2558: 23)

1) ธรรมชาติที่มีชีวิต

ธรรมชาติที่มีชีวิต คือสิ่งมีชีวิตที่เกิดและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ในที่นี้ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ คน สัตว์ และพืชพรรณ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1) คน ผู้เขียนกล่าวถึง คนที่มีอาชีพเป็นช่างไม้และชาวประมง เขามีความสามารถที่จะต่อเรือด้วยตนเอง ผู้เขียนมีแนวคิดในการมองโลกตามสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นของวิถีชีวิตผู้คน ดังข้อความว่า ภาพของสล่า (ช่าง) ไม้ ชาวประมงตัวมันเมื่อก่อนด้วยเหวี่ยงโคลนผิวสีน้ำตาลไหม้ ตัดกับลานดอกไม้สีชมพูเป็นภาพที่น่าดูนักรวมทั้งภาพเหลือที่เพิ่งชุดเสร็จใหม่ ๆ... ดูช่างยิ่งใหญ่อลังการยิ่ง เจ้าของจะยืนนิ่งฟังพินิจพิจารณา ดูว่าจะเติมจะแต่งส่วนไหนต่อ หรือพอแล้ว...บายแก่ ๆ กลิ่นควันไฟไหม้ แกลบก้อนอยู่ในอากาศเรื้อรังรอมาดอีกหลายล้า ผมยังจดจำสีหน้าท่าทีและกลิ่นของเรือใหม่ได้ดี (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 118)

1.2) สัตว์ ผู้เขียนมีการกล่าวถึงมดในแง่มุมชวนขัน โดยใช้บุคลาธิษฐานให้มดสามารถทำกริยาอาการแบบมนุษย์ เช่น การฟังเพลง และบอกถึงลักษณะพฤติกรรมของมดว่ามีความหวงไข่เป็นอันมาก เป็นการแสดงแนวคิดของผู้เขียนที่นอกจากจะมองโลกในข้อเท็จจริงธรรมชาติของมดแล้วยังแสดงแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาผลกระทบที่จะเกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลง ดังข้อความว่า ... ธรรมชาติของมดที่หวงไข่ ไม่มีวันที่มันจะยอมจากไปง่าย ๆ ยกฟังแดด เคาะเอาไข่ออกมันก็รวมตัวกันเป็นหย่อม ล้อมไข่ของมันไว้ ยอมใจร้ายใช้ยาฆ่าแมลงพ่น ก็ยังเป็นปัญหาใหญ่ คนพ่นยาจะตายก่อนมดที่ตื้อด้าน กอดกันตายในซอกในมุมมากกว่าจะไต่ออกมาโดยดี ที่ไต่เข้าไปในตัวตลับยิ่งแล้ว เนื้อเทปเสียหายหนักต้องกลั่นใจถอนสะอื้นทิ้งไปจนพูนถึงขยະมดคงชอบฟังเพลงพอ ๆ กับปลวกที่ชอบอ่านหนังสือบทวิคลาสสิกมาทะไปหมดชั้นเมื่อปีที่แล้วปีนี้มีมดเปลี่ยนรสนิยมมาอ่านจดหมายรักแต่แปลกแอะ ที่จดหมายธรรมดา ๆ ที่มีดแยกไว้ในลิ้นชักตู้เหล็กเก็บเอกสารพวกมันไม่ยอมไปข้องแวะแต่ต้อง (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 68)

1.3) พืชพรรณ ผู้เขียนมีการกล่าวถึงพืชพรรณในแง่มุมของความงามเป็นธรรมชาติ โดยใช้บุคลาธิษฐานประกอบกับอุปมาให้พืชพรรณสามารถทำกริยาอาการแบบมนุษย์ แฝงแนวคิดในการมองโลกตามสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นของพืชพรรณ การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยใช้ความเชื่อมโยงของภาษาและจินตนาการความรู้สึกกับประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติในชนบท เช่น ดังข้อความว่า ...ผมหลับตาเห็นต้นไม้หุบใบนอนนิทรามอย่างมีความสุขได้เสียงเพลงพระจันทร์ ดุจทหารกล้าพาหิรัญผืนหลังอมน้ำนมจากอกมารดา บทเพลงเท่กลมเท่เอละซ่าของสายลมและแสงแดดฤดูหนาวอบร่ำทั่วข้าวจนเหลืองก่ำ ในหัวงารรักอันลึกถื่นคนณา กอปรด้วยสายตาน้ำฉ่ำใสไหลเย็นอยู่ตาปี เสมือนหนึ่งเป็นลานชลาสัยให้เลือกคู่ สมสู่สืบพันธุ์ หลังฤดูแล้งแห้งขอดอันยาวนาน (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 150-151) มีการกล่าวถึง พรรณไม้ต่าง ๆ ที่ออกดอกตามฤดูกาลเช่น ศรีตรัง ตาเบญญา จะมีดอกช่วงเดือนมกราคมเดือนมีนาคมซึ่งจะเริ่มต้นฤดูร้อนจะเริ่มโรยรา

แต่ในช่วงต้นฤดูฝน ดอกจ้อยหรืออีกชื่อคือดอกอินทนิลจะเริ่มต้นบานในรอยต่อของฤดูร้อนอย่างฤดูฝน ความว่าในรอยต่อของฤดูกาล ม่วงครามสละราญของศรีตรังและชมพูพุ่มไพรของตาเบญญา ทั้งกลีบร่วงราวรวดเร็วเหลือใจโดยเฉพาะปีไหนที่ดอกไม้บานไสวเต็มต้น ปีนั้นแหละระวังให้ดี อย่ารีรอ ถ้าอยากเก็บภาพและเขียนรูป....คุณนั้นสิลมแล้งไสวอยู่บนกิ่ง เสลา ตะแบก อินทนิล แดงประดู๋รวมกัน เรืองรา่ต้อนรับฤดูร้อน โฉนทิวใจเราจึงไม่ออกไปเรืองรา่ออนซอนเช่นเดียวกับดอกไม้เล่า ...และถึงปลาย ร้อนดอกหอมพอกก็จะมีฤดูร้อนไป ดอกจ้อยก็จะมีช่อบานไสว เบิกการมาเยือนของฤดูฝน และ สรรพชีวิตก็จะเริ่มต้นระบัดใบเขียวจีสดใสอีกครั้ง (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 51-53)

2) ธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต สิ่งที่ไม่มีชีวิตที่เกิดและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ประกอบด้วยอนินทรีย์สาร ผู้เขียนได้แสดงแนวความคิดการอนุรักษ์และพัฒนา โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงหนองน้ำ คือหนองเล็งทรายที่มีความสำคัญต่อชุมชนกำลังจะถูกทำลายด้วยฝีมือมนุษย์ ดังข้อความว่า ...เก่าปีพันผ่าน นับจากได้เข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำสากล หรือพื้นที่ชุ่มน้ำโลก ...หนองเล็งทรายพื้นที่ชุ่มน้ำ อันมีความหมายล้ำค่าเสมือนหนึ่งลมหายใจแห่งชีวิตชาวบ้านในชุมชนมาแต่บุพกาลกำลังจะจบตันานแห่งสายน้ำอันยิ่งใหญ่ ล้มตายลงต่อหน้าต่อตา (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 154) ความรู้เกี่ยวกับหนอง เล็งทรายนี้ผู้เขียนได้แทรกไว้ในหมายเหตุให้ทราบว่า หนองเล็งทรายถูกจัดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำตามอนุสัญญา รมซาร์ (Ramsar | vention) หรืออนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ โดยประเทศไทยเข้าเป็นภาคีลำดับที่ 110 ตั้งแต่วันที่ 13 กันยายน 2541 จัดอยู่ในเกณฑ์ 2 เอ และ 4 บี 2 เอ หมายถึงพื้นที่ที่เป็นถิ่นอาศัยของชนิดพันธุ์ สายพันธุ์ของพืชและสัตว์หายาก มีแนวโน้มใกล้จะสูญพันธุ์ หรือเป็นแหล่งอาศัยของประชากรพืชและสัตว์มากกว่าหนึ่งชนิด 4 บี หมายถึงพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหาร ที่สำคัญสำหรับปลา แหล่งเพาะพันธุ์วางไข่ แหล่งอนุบาลตัวอ่อนและเส้นทางในการอพยพ ซึ่งประชากร ปลาไม่ว่าจะอยู่ในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำหรือจากแหล่งน้ำอื่น ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยหนองเล็งทรายจึงถือว่าเป็น แหล่งที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและมีความสำคัญยิ่งต่อชุมชน ผู้เขียนให้ความเห็นว่า หากจะมีโครงการพัฒนาใด ๆ ต้องมีการยื่นเสนอต่อคณะรัฐมนตรีและมีการจัดทำรายงานด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม (EIA) แต่จากการพัฒนาในหนองเล็งทรายไม่มีการกระทำใด ๆ กระทั่งชุมชนรอบ ๆ ยัง ไม่รู้รายละเอียดที่ค่อนข้างนอกระบบในพื้นที่แหล่งหากินของตน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการหมายเหตุนี้ เป็นกลวิธีการนำเสนอที่ย้ำแนวคิดของผู้เขียนที่เล็งเห็นถึงแนวความคิดการอนุรักษ์ที่ควรก้าวไปพร้อมกับการ พัฒนาเพื่อให้ระบบนิเวศยังคงอยู่ ซึ่งการพัฒนาใด ๆ ก็ตามที่เป็นกรกระทำของมนุษย์เพื่อการดำรงอยู่ ถ้าทำให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อคุณภาพและการเปลี่ยนแปลงสมดุลของระบบนิเวศน้อยสุด จึงจะ สามารถพัฒนาก้าวไปสู่รูปแบบที่เรียกว่า นิเวศพัฒนา (Eco-development) เพื่อความยั่งยืน

1.1.2 สิ่งของ (object) หมายถึงวัตถุต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 1231) สิ่งของที่ผู้เขียนกล่าวถึง ได้แก่ ยาฆ่าแมลง มีเป็นการแสดงแนวความคิดการอนุรักษ์ คือการที่จะอนุรักษ์ระบบ นิเวศให้ปลอดภัยจากสารพิษ โดยผู้เขียนกล่าวถึงยาฆ่าแมลงในมุมมองของพิษภัยของยาฆ่าแมลงที่ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยรวม ดังข้อความว่ายาฆ่าแมลงจะถูกดูดซึมโดยทางผิวหนัง การกิน การหายใจ ยาฆ่าแมลงสามารถแพร่ไปตามที่ต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าพื้นดินหรือ บ่อน้ำ เด็ก ๆ ในบ้านอาจจะถูกยาฆ่าแมลงที่ตกค้างอยู่โดยไม่รู้ตัว (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 214)

แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำห้วยโจสลายของ พิบูลศักดิ์ ละครพล พบว่า ผู้เขียนมีแนวคิดการมองโลกในระดับปัจเจกครบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต คน สัตว์ พืชพรรณ สิ่งของ ทำให้เห็นว่า ผู้เขียนมองเห็นคุณค่าของชีวิตและสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน

1.2 โลกระดับสังคมและวัฒนธรรม

1.2.1 สังคม คำว่า “สังคม” ตามความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้คำจำกัดความไว้ว่า คือ คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น สังคมชนบท (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1199) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สังคมคือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ สำหรับระบบสังคมที่รวมถึงสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นนอกเหนือจากมนุษย์อาจใช้คำว่าระบบนิเวศ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ กับสภาพแวดล้อม สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใด เช่น ประเทศ จังหวัด และอื่น ๆ และมักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณีรวมถึงภาษา การละเล่น และอาหารการกินของตนเองในแต่ละสังคม การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้นช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างและพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งอาจเป็นไปได้ถ้าต้องทำสิ่งนั้นโดยลำพัง ขณะเดียวกันสังคมที่พัฒนาหรือกำลังพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีช่วยในการทำงานอย่างมากมาย ก็อาจส่งผลให้ประชากรที่ไม่สามารถปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวหรือความรู้สึกว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในสังคมขึ้นมาได้ ในระดับสังคมมีการมองโลกตามสภาพความจริงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของผู้เขียน ด้วยการเล่าถึงการกลับมาอยู่ในชนบทและพบกับความเป็นธรรมชาติ วิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมชนบท เช่นการหาปลา หาของป่า ทอผ้า ดำนา การร่วมลงแรงปลูกข้าวซึ่งเป็นระบบพึ่งพาอาศัยกันของคนในสังคมชนบท ผู้เขียนมองโลกว่าแม้ว่าระบบเศรษฐกิจของโลกจะเปลี่ยนแปลง แต่การดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับฐานทรัพยากรนั้นเป็นฐานชีวิตที่ยั่งยืน ดังข้อความที่ว่า ...ผมมาตื่นรู้ มีสติคิดได้ ก็เมื่อเวลาผ่านพ้นไปนานเนิ่น และผมเปลี่ยนวิถีชีวิตคนเมืองกลับมาปลูกกระท่อมลอมฟางอยู่กลางทุ่ง คิด ๆ จนมาขึ้น สิ่งทีพวกนักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่นี้เน้นชวนกลับหลังหันไปหา เป็นสิ่งที่มีอยู่มีมานานนานกาลแล้วในสังคมชนบทบ้านเรา ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจชุมชน (moral economy) หรือเศรษฐกิจศีลธรรม ทำหรือเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง (self-sufficiency) ที่เน้นการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับฐานทรัพยากร คือผืนแผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ บึงหนองของตน ซึ่งเป็นฐานชีวิตที่ยั่งยืนไม่ว่าระบบเศรษฐกิจของโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม พวกเขาก็กังหาปลา หาหน่อไม้ เก็บเห็ด เก็บยอดผักหวาน ป่า ทอผ้า ดำนาปลูกข้าว เอาแสง เอามือ (ลงแขก) แลกเปลี่ยนผลผลิตและแบ่งปันทำบุญเมื่อมีเหลือกินและเหลือเก็บ....(พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 141)

นอกจากนี้ผู้เขียนยังมองโลกตามความจริงและยอมรับที่ชุมชนมีการพัฒนาด้วยเทคโนโลยี ดังข้อความที่ว่าแต่ผมก็ไม่เคยหันหลังให้แสงสว่างของโลกและบุญประโยชน์ของเทคโนโลยีแม้จริงจากใจลึกแล้ว ไม่อยากจะเห็นเสาไฟฟ้ามาตั้งอยู่หน้าบ้าน เห็นการไหลบ่ามาของชุมชนนักเก่งกำไรที่ดินและเสียงแผดคำรามของมอเตอร์ไซด์ที่จะตามมา แต่ผมก็ยินดีที่จะร่วมมือเข้าซื้อกับเพื่อนบ้านที่ต้องการไฟฟ้า (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 40) ในส่วนนี้เป็นมุมมองโลกจากวิถีชีวิตจริงของผู้เขียน คือพิบูลศักดิ์ ละครพล ได้ใช้ชีวิตในชนบทท่ามกลางธรรมชาติที่ อำนวยเมตตา จังหวัดพะเยา เป็นการแสดงแนวคิดทั้งการอนุรักษ์และพัฒนาที่ควรสามารถดำเนินไปด้วยกันได้

1.2.2 วัฒนธรรม “วัฒนธรรม” ตามบทนิยาม ของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2553: 30) หมายความว่า วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สัมผัส ปลุกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างยั่งยืน

“วัฒนธรรม” ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือสิ่งที่ทำความเจริญงอกงาม ให้แก่หมู่คณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1103) วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ (สุพัตรา สุภาพ, 2518: 119-120) คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (material culture) ซึ่งได้แก่สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดค้นผลิตขึ้นมาเช่น สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือน เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวคิด ภาษา ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิการเมือง กฎหมาย วิธีการกระทำ และแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม (abstract) ที่มองเห็นไม่ได้ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) **วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ** ผู้เขียนได้แสดงถึงวิกฤติปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และผลจากการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ ตัวอย่างข้อความจากรรณกรรมแนวนิเวศวิถีนี มีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเจริญของวัตถุ เช่น การตัดถนนแม้จะนำความเจริญเข้าไปในชุมชนแต่นั่นก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมด้านอื่น ๆ ตามมา หรือแม้กระทั่งการสร้างเขื่อนที่ไม่ได้มีเพียงประโยชน์แต่กลับมีข้อเสียด้านอื่นตามมาด้วย ดังข้อความว่าผมมองดูถนนสีแดงที่ตัดขึ้นเขามาเลี้ยวลดคดเคี้ยวไปเชื่อมโยงถึงกันหมดทุกตำบลหมู่บ้าน ย่านเชิงเขาอำเภอในที่ลาดยางและเทคอนกรีตแถมยังมีถนนลูกรังตัดใหม่ที่มาพร้อมอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตรอีกหลาย 10 สาย ป่าเขาต้นไม้ใหญ่อุดมสมบูรณ์เหมือนเก่าเหมือนเดิมได้อย่างไร เพราะถนน ลากเส้นไปที่ไหนคนก็ตามขึ้นไปอยู่ที่นั่น ยิ่งมีน้ำท่าอุดมคนก็ต้องแห่กันขึ้นมาหาที่ทำการทำสวนเป็น ธรรมดา (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 240) ...การสร้างเขื่อนที่ก่อให้เกิดผลกระทบกับสิ่งมีชีวิตเช่น ข้อความว่า “ไม่มีแล้วปลาพื้นบ้านพื้นเมืองที่อยู่ในหนองเล็งทราย เหลือไม่กี่ชนิด ตั้งแต่ตั้งเขื่อนคอนกรีต กันทางวางไข่ไปมาของปลา ต่อมาก็ยังขุดคลองชลประทานรอบหนองอีก อันนี้ยิ่งใหญ่กว่าเขื่อนใหญ่โต มันคือกำแพงกันวิถีชีวิตของหนองน้ำเลยละ” (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 162)

2) **วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ** ผู้เขียนมีแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ในวิถีชุมชนมีการเฉลิมฉลองและพิธีกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน วัฒนธรรมการดำรงชีพและภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อนนั้นส่งผลในการช่วยรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำให้คงอยู่ ดังข้อความที่ว่า ชาวประมงแถบ หนองคาย ที่วางกฎกติกาการย่ำทางสังคมไว้ว่าจะทำพิธีจับปลาบึกได้ก็ระหว่าง 13 ค่ำถึง 15 ค่ำ เท่านั้น แถมใครจับได้ก็ต้อง - คั่ว (แล่) แบ่งเนื้อปลาแจกจ่ายให้แก่คนในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง (นั่นเสมือน กฎของการกินอย่างรู้ค่า คาวะและสอนเรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันไปในตัว) นับเป็นความฉลาดรู้หรือ ภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อนเพราะปลาบึกนั้นตัวโต ในหน้าขึ้นวางไข่มีมากมายถึงขนาดว่ายมา ติดชายติดมองของชาวบ้านเอง ถ้าทุกคนเฝ้ากันจับปลาบึกก็คงกินไม่หวาดไม่ไหว (กินทั้งกินข้างและ ปลา ก็จะมีหมดไปจากแม่น้ำเป็นแน่)....(พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 185)

1.3 โลกเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น

สังคมไทยในทุกกลุ่มชนมีความเชื่อเรื่องของโลกเหนือสภาวะสัมผัสการมองเห็นเกี่ยวกับสรรพสิ่งทั้งสิ่งที่มองเห็นด้วยตาและสิ่งที่ดวงตาไม่สามารถมองเห็น จากการศึกษาแนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย ของ พิบูลศักดิ์ ละครพล พบว่า ผู้เขียนแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณของสรรพสิ่ง

1.3.1 ความเชื่อเรื่องผี ผีมีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์มาช้านาน บุญยงค์ เกศเทศ (2561: 158-159) ได้กล่าวถึง “ผี” ว่าเป็นตัวตนของสัญลักษณ์เชิงอำนาจ มนุษย์ในสังคมต่างมีความเชื่อว่ามีอำนาจบางอย่างซึ่งอยู่ในรูปของผีบางเทวดา เป็นผู้ที่มีอำนาจในการให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ทุกคน เนื่องจากมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ไม่มีความรู้พอที่จะเข้าใจ คือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ธรรมชาติ เมื่อไม่รู้ก็จึงสร้างจินตนาการว่าเบื้องหลังธรรมชาติเหล่านี้มีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติแฝงอยู่ สะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดของมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสังคม ด้วยคิดคำนึงว่าสรรพสิ่งในโลกล้วนมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน และมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จำเป็นต้องพึ่งพิงธรรมชาติและอยู่ใต้ธรรมชาติ แต่เมื่ออำนาจนั้นเกินวิสัยที่จะหาคำอธิบายด้วยเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ จึงเรียกขานเพื่อสื่อให้เป็นที่เข้าใจทั่วไปว่า “อำนาจเหนือธรรมชาติ” เป็น “ปัญญา” ของมนุษย์ในการพยายามเข้าใจธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ในวรรณกรรมเรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล มีการกล่าวถึงความเชื่อเรื่อง “จำไคร้ปุก” เป็นความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการของบรรพบุรุษที่จะปกป้องแหล่งน้ำให้มีสภาพที่ดี หรือความเชื่อว่าเป็นปลาบึกเป็นปลาเทพเจ้า ใครจับปลาบึกได้ก็ต้องรับปล่อยทันที แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อนี้เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อเหล่านี้ที่ให้ผลที่ดีในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ ดังเช่นการกล่าวถึงความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งผู้เขียนเองก็ยอมรับและเชื่อถือในความเชื่อนั้นด้วย ดังข้อความว่า ... ผมเอ๋ยถึงจำไคร้ปุก คุณเคยสงสัยว่ามันคืออะไร จำคือพื้นที่ขึ้นแฉะหรือบริเวณที่เป็นตาน้ำ มีพืชเช่นเฟิร์น บอนขึ้นปกคลุมจะเป็นที่ที่เย็นฉ่ำเป็นแหล่งกำเนิดน้ำใส... นี่กระมังบรรพบุรุษผู้ฉลาดเฉลียวผู้ต้องการปกป้องแหล่งน้ำ จึงบอกว่า จำ คือที่ที่มีผีอยู่ห้ามย่างกรายไปรบกวน ใครไม่เชื่อจะทำให้อยู่ไม่สบายได้... (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 120)

...จากตำนานความเชื่อแต่โบราณกาลที่จดจารขานเล่าสืบต่อกันมา เช่นคนที่ราบลุ่มโดนเลสาบและแม่น้ำโขงบริเวณกำแพงจาม เชื่อว่าปลาบึกเป็นปลาเทพเจ้า หรือนัยยะหนึ่งปลาของภูตผี (ด้วยลักษณะที่ใหญ่โตมากกว่าปลาอื่นใด) ใครจับปลาบึกได้ก็ต้องรับปล่อยทันทีก่อนที่จะมีอันเป็นไปเป็นต้นและจนปัจจุบันนี้ เมื่อมีปลาบึกมาติดอวน ชาวกำแพงจามจะหยดน้ำหอมลงบนตัวปลาบึกก่อนปล่อย (เหมือนกรวดน้ำ รดน้ำขอพร) ด้วยเชื่อว่าจะมีโชค ความเชื่อและพิธีกรรมพื้นบ้านพื้นเมืองเช่นนี้ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการสงวนรักษาพันธุ์ราชาแห่งน้ำโขงไว้ก็เป็นได้ (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 184)

1.3.2 ความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ สังสารวัฏเป็นความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งจากหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนาว่าด้วย วัฏฏะหรือไตรวัฏฏ์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 100) องค์ประกอบของกรรมวิบากทำให้เกิดผลได้แก่ สังสารวัฏ คือ ความท่องเที่ยวไปในอาการที่เป็นวงกลมหมุนวนอยู่ในสังสาร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฏสงสาร เป็นการเวียนว่าย

ตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ ของสัตว์โลกด้วยอำนาจ กิเลส กรรม วิบาก หมุนวนอยู่เช่นนั้น (พระครูปลัด พิเชษฐ์ อดิธรรมโม, 2560: 146)

ผู้เขียนมีการใช้โวหารเพื่อกล่าวเปรียบถึงวงจรชีวิตของคนกับวงจรชีวิตของปลาที่เมื่อถึงเวลาที่ต้องย้อนกลับสู่สายน้ำแหล่งกำเนิด แสดงให้เห็นถึงวัฏสงสารแห่งชีวิตว่า สรรพชีวิตทั้งหลายในโลกล้วนเกิดมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกระแสธารซึ่งเป็นธรรมชาติ เวียนเวียนไปตามกระแสแห่งวิบากกรรม ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งในส่วนนี้ตามหลักธรรมท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้เหตุผลถึงการที่เวียนเป็นวงกลมนี้เพราะความอยากได้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วกระทำอีกอย่างหนึ่งทำให้ได้ผลอีกอย่างหนึ่งวนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด คนเราจะพ้นทุกข์ก็ต้องออกจากวงกลมนี้ให้ได้ นั่นคือนิพพาน (พุทธทาสภิกขุ, 2552: 34-35) ดังข้อความว่า ...หม่อมมนุษย์ก็เออะ ล้วนมีวงจรแห่งชีวิต หมุนเวียน ไม่ต่างจากปลาในกระแสธาราชีวิต... มีเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดตุ๊กกัน เวลาแห่งการคิดฝันและทบทวน เวลาแห่งการหวนคืนกลับ...” (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 161-162)

1.3.3 ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณแห่งสรรพสิ่ง ในประเทศตะวันตก จิตวิญญาณ หรือ Spirituality เริ่มปรากฏขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 17 เป็นคำที่ใช้ในทางศาสนา รากศัพท์เดิมของคำว่า Spirituality มาจากคำว่า Spiritus ในภาษาละตินซึ่งหมายถึง ลมหายใจ ผสมกับคำว่า Enthousiasmos (เป็นรากศัพท์ของคำว่า Enthusiasm) หมายถึง พลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของชีวิต ความหมายของจิตวิญญาณในช่วงนี้มีความหมายหลากหลาย แต่การให้ความหมายที่เป็นที่เข้าใจกันจนถึงปัจจุบันพัฒนาการมาจากศาสนาคริสต์และจากรากศัพท์ของจิตวิญญาณในภาษาฝรั่งเศส หมายถึง คุณภาพและสภาวะของชีวิตที่พ้นจากโลกียสุข หรือการเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิต เป็นการให้ความหมายที่เน้นสิ่งภายในจิตใจหรือประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล (Jeremy Carrette and Richard King, 2005: 34) ต่อมาในศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของจิตวิญญาณในปรัชญาตะวันออก โดยเฉพาะแนวคิดพุทธศาสนาจึงได้ถูกเผยแพร่ คำว่า “จิต” ในทางพุทธศาสนา หมายถึงธรรมชาติที่รู้ สภาพ ที่นึกคิด ความคิด ใจ และเป็นคำไวพจน์กับคำว่า “วิญญาณ” โดยมีความหมายเกยกันมิใช่ตรงกันโดยสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 280) คำว่า จิตจึงหมายถึงความรู้สึกนึกคิด ในทางพุทธคือเบญจขันธ์ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จิตมีลักษณะสมมุติ คือ มีความรู้สึกทุกขได้ มีความจำได้ มีความคิดปรุงแต่งได้ มีการรับรู้ทางวิญญาณได้ ส่วนคำว่า วิญญาณ ในทางพุทธศาสนา หมายถึง การรู้เวลา มีผัสสะโดยมีอายตนะทั้ง 6 เป็นเครื่องรับ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ คำว่า “จิตวิญญาณ” ใช้ทั่วไปในสังคมไทยมาก่อน หมายถึงสิ่งอะไรก็ตามที่มีคุณค่าสูงทางจิตใจเราจึงนำคำที่ใช้ในสังคมไทยมาใช้ เรียกว่า “สภาวะทางจิตวิญญาณ” ต่อมาได้มีการได้ปรับเปลี่ยนมาใช้คำว่า “สภาวะทางปัญญา” (ประเวศ วะสี, 2552: 12)

ส่วนคำว่าจิตวิญญาณแห่งสรรพสิ่ง ในที่นี้ผู้วิจัยใช้ในความหมายมุมมองที่ต่างออกไป ดังที่ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2559: 4) ได้แสดงแนวคิดว่า ไม่เพียงแต่มิติทางจิตวิญญาณจะเป็นสิ่งที่มีอยู่เฉพาะในมนุษย์เท่านั้น ในจารีตความรู้ที่แตกต่างออกไปโดยเฉพาะในคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หรือในหมู่นักคิดนักทฤษฎีที่เรียกว่า Post-humanism สรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ก็อาจมีภาวะภายในของการดำรงอยู่ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “มิติทางจิตวิญญาณ” ซึ่งอาจแสดงออกเป็นความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนของสรรพสิ่งหรือพลังสร้างสรรค์ที่นามหัตถ์จรรยของธรรมชาติ จิตวิญญาณจึงหมายถึงธรรมชาติหรือภาวะภายในของการดำรงอยู่ อันหมายความว่า จิตวิญญาณเป็นธรรมชาติที่ไม่ได้เป็นสิ่งที่ใครไปประดิษฐ์ขึ้นใหม่ หรือเป็นของแปลกปลอมที่นำไปใส่ แต่เป็นภาวะที่มีอยู่แล้วภายในตัวเราหรือภายในสรรพสิ่ง

ภาวะภายในของการดำรงอยู่ หมายถึง ไม่ใช่ภาวะภายในของมนุษย์เท่านั้น เพราะเราไม่มีความรู้พอที่จะบอกว่าพืชหรือสัตว์ต่าง ๆ มีภาวะภายในหรือไม่ หรือแม้แต่จักรวาลก็อาจมี Cosmic consciousness ก็เป็นไปได้ จิตวิญญาณจึงเป็นภาวะภายในของการดำรงอยู่ (หรือ Existential being) ไม่ใช่ภาวะภายในของมนุษย์ (Human being) เท่านั้น

แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายของ พิบูลศักดิ์ ละครพล พบว่ามีข้อความที่แสดงแนวคิดนี้ดังข้อความว่า สรรพสิ่งบนโลกใบนี้ล้วนมีชีวิตจิตใจละเอียดอ่อนไหว และมีการส่งความน้อยส่งภาษาสื่อสารถึงกัน รวมทั้งกับจักรวาลอันลึกลับนี้ ผมเชื่อเช่นนั้น กระทั่งดอกไม้ ใบหญ้า ป่า แผ่นดิน โขดหิน ภูเขาแม่น้ำลำธาร หมูเมฆ ดวงดาวและดวงตะวันจันทร์ในท้องฟ้า ก็มีภาษาสื่อสารและมีจิตวิญญาณอันลุ่มลึกสุนทรีย์ ละเอียดยิ่งกว่ามนุษย์เสียด้วยซ้ำ...คุณอาจจะยิ้ม ข้าข้า เมื่อได้ยินผมพูดอย่างนี้หรือเมื่อได้รับรู้เรื่องนักดนตรีสีซอให้ต้นไม้ของเขาฟัง แต่ตอนหลังคุณก็พยักหน้าหงิกหงักเห็นด้วยเมื่อมีผลวิจัยออกมาว่า ต้นไม้ดอกไม้รวมทั้งสัตว์เลี้ยงให้ผลิตผลเจริญงอกงามนัก เมื่อเจ้าของฟาร์มใจดีเปิดเพลงรักประโลมใจ (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 150)

ผู้เขียนได้แสดงแนวคิดจิตวิญญาณแห่งสรรพสิ่ง เพื่อให้ผู้อ่านได้มีมุมมองที่กว้างขึ้น สำหรับในสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าต้นไม้ที่ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่น่าสนใจ เพราะมีผลการวิจัยเรื่อง Measuring Effects of Music, Noise, and Healing Energy Using a Seed Germination Bioassay ของ Katherine Creath and Gary Schwartz (2004: 113-122) ผลการวิจัยพบว่า เสียงดนตรีมีผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อจำนวนเมล็ดที่แตกหน่อเมื่อเทียบกับการควบคุมที่ไม่ได้รับการรักษาในการทดลองทั้งห้าสำหรับเงื่อนไขหลัก เสียงดนตรีมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเทียบกับเสียงรบกวน การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการสั่นสะเทือนของเสียง (ดนตรีและเสียง) รวมถึง biofields (ความมุ่งมั่นทางชีวภาพและแม่เหล็กไฟฟ้า) ทั้งสองส่งผลโดยตรงต่อระบบชีวภาพที่มีชีวิตและการงอกของเมล็ดพืชมีความไวต่อการตรวจจับ ดังนั้นผลการวิจัยนี้แม้ไม่ได้ตอบคำถามทั้งหมดเกี่ยวกับจิตวิญญาณแห่งสรรพสิ่ง แต่อาจถือได้ว่าเป็นก้าวของวิทยาการใหม่ ๆ ในการเรียนรู้โลกและจักรวาลมากขึ้น และวรรณกรรมแนวนิเวศวิถีเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายของ พิบูลศักดิ์ ละครพลมีแนวคิดที่สอดคล้องกับวิทยาการนี้ด้วย

2. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการพัฒนา เป็นความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนสำนึกให้กับผู้อ่านให้หันมาอนุรักษ์และหวงแหนธรรมชาติและนิเวศวิถี

2.1 การอนุรักษ์ วรรณกรรมแนวนิเวศวิถีเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายนี้ มีข้อความที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ซึ่งการดำเนินแนวคิดนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร มีความสำคัญตอนหนึ่งที่กล่าวถึง พระมหาชนกได้เสด็จประพาสพระราชอุทยาน พระองค์ได้เชิญอุทิจจพราหมณ์มหาศาลมาเพื่อทรงแนะนำอุปายในการฟื้นฟูต้นมะม่วงที่เสียหายให้กลับมามีผลได้ การนำวิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาให้กับพสกนิกร เช่นการฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ถูกหักโค่นด้วยความรู้แบบวิทยาศาสตร์ คือ ชีวณุสงเคราะห์ และเครื่องจักรกลสำหรับยกต้นมะม่วงมีชื่อเรียกว่า “ยันตกล” (ภูมิพลอดุลยเดช, 2539: 132) เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชน สร้างเศรษฐกิจด้วยการอนุรักษ์และเพิ่มพูนทรัพยากรการฟื้นฟูต้นมะม่วงในพระมหาชนกหมายถึงการฟื้นฟูสังคม

ในยุคปัจจุบันมีวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสร้างและเปลี่ยนจิตสำนึกของผู้คนในเรื่องการอนุรักษ์ระบบนิเวศอันมีค่าของโลกและชีวิตตามแนวทางดังพระมหาชนก วรรณกรรมแนวนิเวศวิถี เรื่อง “ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีแนวคิดตามศาสตร์พระราชา โดยได้รับการประกาศให้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่น ด้านวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 9 ที่มีแนวคิดตามศาสตร์พระราชา พ.ศ. 2561 จากสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่ามีข้อความที่แสดงแนวคิดให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการพัฒนา และเศรษฐกิจพอเพียง เป็นอันมาก ผู้เขียนทำให้ผู้อ่านตระหนักและรับรู้แนวทางนั้นได้ด้วยตนเองจากการอ่าน เช่น การงด การเลี้ยง การละเว้นสิ่งที่เรียกว่าการทำลาย อีกทั้งมีการยกข้อความประกอบเกริ่นนำเข้าสู่เรื่อง เช่น คำกล่าวของ John lane ว่า การถอยห่างจากธรรมชาตินี้เป็นปัญหา ใช้แค่ทำให้เราละเลยพันธะหน้าที่เกี่ยวกับระบบนิเวศเท่านั้น แต่มันได้คุ้มถึงพวกเราลงบนขุนทรัพย์ของเราเอง ...โลกธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งให้แรงบันดาลใจถูกแทนที่ด้วยบางสิ่งบางอย่างที่ขาดปัญญาอันลึกซึ้งของโลก ซึ่งมีพลังที่จะบำบัดตามธรรมชาติได้อย่างไม่รู้เหนี่ยวหนาย (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 203)

ผู้เขียนกล่าวถึงการรักษาแหล่งน้ำ เพราะแม่น้ำเป็นต้นกำเนิดของชีวิต หนึ่งในจุดเริ่มต้นของอารยธรรมคือการกสิกรรม เมืองและชุมชนจึงมักเริ่มขึ้นที่แถบลุ่มน้ำและริมแม่น้ำ ความอุดมสมบูรณ์เป็นตัวชี้วัดความอยู่รอดของอาณาจักร แม่น้ำจึงเป็นเสมือนเส้นเลือดของผืนแผ่นดิน บางครั้งแม่น้ำก็พัดพาเอาความอุดมสมบูรณ์มาให้ แม่น้ำจึงไม่ได้มีความหมายแคในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่แม่น้ำยังโอบอุ้มความหมายของชีวิตและการข้ามผ่านไปจนถึงพลังอำนาจของธรรมชาติและกาลเวลาสามารถเปลี่ยนป่าให้เป็นเมือง ผู้เขียนจึงเปรียบเทียบแม่น้ำกับความกรุณา หน้าที่หลักของแม่น้ำกับการรินไหลนำความอุดมสมบูรณ์จากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง ดังข้อความว่า....จะอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าแม่น้ำสายไหน ชื่อใดหัวใจของแม่น้ำคือความกรุณา หน้าที่หลักของแม่น้ำคือรินไหล นำพาความอุดมสมบูรณ์ไปให้ผืนแผ่นดินที่ราบลุ่มสองฝั่งปากหมู่บ้านผ่านตำบล บันดาลดลเมืองเถื่อนบ้านปากลายเป็นมหาอาณาจักร...(พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 180) ถ้าตีความตามนัยคือ “ปา” เปนเครื่องหมายแห่งความล้าหลัง ปา เปนเครื่องหมายแห่งความเถื่อน ปา คู่กับคำว่า เถื่อน คือปาเถื่อน “เถื่อน” ก็คือ การทางไกลความเจริญและยังไม่พัฒนา ในขณะที่คำว่า “มหาอาณาจักร” จะแทน “สังคมเมือง”

ผู้เขียนให้แนวคิดว่า การอยู่กับธรรมชาติและ การพึ่งพาตนเองจะมีความสุขสงบมากกว่า คือ ปาเป็นแหล่งทรัพยากรของมนุษย์ โดยเฉพาะเป็นแหล่งของปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต การพึ่งพาตนเอง ถ้าชาวบ้านยังมีป่าที่อยู่ เขาจะไม่ต้องอาศัยระบบเศรษฐกิจเงินตราแบบปัจจุบัน ชาวบ้านจะอยู่ได้โดยอาศัยธรรมชาติ แต่เมื่อไม่มีป่าหรือป่าเสื่อมโทรมไปแล้ว มนุษย์ก็ต้องมาขึ้นต่อบบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ต้องหาเงินไปซื้อของมา ต่างจากคนโบราณที่ไม่จำเป็นต้องใช้เงิน อยู่กับปากินกับปามาตลอด ดังข้อความว่า...เงินมีบทบาทน้อยมากในสังคมชนบทบุพกาล วิญญาณจิตใจและศาสนาถูกให้ค่ามากกว่าเงินตรา... พ่อแม่ปู่ย่าตายาย ของเราหรือบรรพบุรุษของทุกคนเผ่าที่เช่นกัน ล้วนปลูกฝังให้เด็ก ๆ เรียนรู้ถึงศักยภาพของความเป็นมนุษย์ (ที่ยิ่งใหญ่) ที่จะอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมที่ยิ่งใหญ่ให้ได้ด้วยลำแข้งตัวเองพึ่งพาตนเอง อยู่อย่างผสมกลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ พออยู่พอกินในถิ่นฐานชุมชนของตนเองอย่างมีความสุขสงบตามอัตภาพ มากกว่าสอนให้ยื้อแย่งแข่งขันหรือละโมภโลภมาก โคนล้มทำลายธรรมชาติ (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 141-142)

2.2 การพัฒนา จุดเด่นในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้เขียนมักจะไม่ได้กล่าวถึงการพัฒนาโดยตรง แต่จะพูดถึงทางอ้อมเพื่อให้เห็นผลกระทบของการพัฒนา เพราะในการพัฒนาไม่ได้ส่งแต่ผลดีเสมอไป แต่ส่งผลในแง่ลบด้วย เช่น ในการสร้างฝายเพื่อกักเก็บน้ำ ผู้เขียนแสดงแง่คิดว่า ในสมัยโบราณ ชาวบ้านใช้ฝายไม้เพื่อใช้ชล่อน้ำ แต่ในปัจจุบันมีการใช้ฝายคอนกรีตแทน การสร้างฝายคอนกรีตทำให้เกิดผลกระทบต่องจรชีวิตของปลา ระบบนิเวศในลุ่มน้ำมีการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างข้อความเช่น “การทำลายมาในนามการพัฒนา การพัฒนาคือที่มาของการคอร์ปชั่น” ฟังความคิดความอ่านของเด็กหนุ่ม ลูกชาวประมงชาวคนนีสิ ในสมัยโบราณสมัยพ่อผมปู่ผม ไซว่าเขาจะสร้างฝายคอนกรีตไม่ได้ แต่เขาไม่ทำต่างหาก” เขามองหน้าผมแว่หนึ่ง “ฝายไม้เขาใช้ชล่อน้ำไม่ใช่กันน้ำ กันทางไปมาหาสู่กันของปลา ตัดวงจรความสัมพันธ์ของระบบนิเวศลุ่มน้ำ...” (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 159)

การพัฒนาผืนดินด้วยการขุดลอกหนองเพื่อเลี้ยงปลา ทำให้ระบบนิเวศริมน้ำที่ถูกทำลาย ดังข้อความว่า “เรื่องยังไม่หายจากหนองน้ำนั้นตอนนั้น พ่อก็ยังออกหาปลาในหนองน้ำอยู่ แต่ปลาน้อยลง นกเริ่มหาย มาทวดใหญ่ก็เมื่อมีโครงการขุดลอกหนองปีสี่สี่ หนองน้ำที่มีป่าไคร้ บึงบัว มีเนินเล้งทราย มีความหลากหลายตามธรรมชาติของบึงนกหนองน้ำ ก็ถูกทำลาย... ..สาหร่ายนานาเกลี่ยมาเป็นสระน้ำ อ่างเลี้ยงปลาโล่งลือลือลึกลับ สุดหูสุดตา (กินเนื้อที่ถึง 635 ไร่)” ได้ยินแล้วผมรู้สะท้อนใจถึงภาพที่ผมได้เห็นทางโทรทัศน์คือการระเบิดตึกที่ยังเห็นดี ๆ อยู่ ล้มครืนทะลายลงไม่เหลือหรือในเวลาไม่กี่วินาทีอย่างนั้นแหละ... (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 164)

การพัฒนาผืนดินแต่ทำให้เกิดผลกระทบอื่นๆในระบบนิเวศ เช่น ผลกระทบของการใช้ยาฆ่าแมลง การสูญเสียของป่าไม้ผืนใหญ่กับพืชผักสวนครัว หรือการทำลายลำน้ำลำธารอันเป็นที่อยู่ของปลา ทำให้ต้องเลี้ยงปลาแทนปลาที่มีตามธรรมชาติ ดังข้อความว่า “อ้ายมาว่าผมใส่ยาฆ่าหญ้า ฆ่าเพลี้ย ไปพ่อ (ดู) บนดอยกะ ยาล้วนๆมันไหลลงห้วยแม่ใจ แล้วน้ำในบ่ออ้าย มันก็ขุ่นน้ำไหน อินถาหันมาทางผม” “พวกนี้อยู่ไหนตอนดอยเหือดดอยเหี้ยนหมด มันคุ้มกันไหมแลกผืนป่าใหญ่กับกะหล่ำปลี กิโละบาท...” (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 200)

“ปลาที่มีอยู่ตามธรรมชาติมากมายมหาศาลเอาทำลายบ้านมันซะ แล้วสร้างกระชังปลาไปหาซื้อพันธุ์ปลานิลมาเลี้ยง ค่าปลาค่าอาหาร ค่าสารพัน มีปัญญาลี้ภัยกันได้ก็ร้าย เอาไปขายที่ไหน ปลานิลเต็มตลาดคนไม่นิยมกิน (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 165)

การแสดงให้เห็นถึงความแปรเปลี่ยนของสภาพหมู่บ้านจากระบบนิเวศที่ดีเป็นความเสื่อมโทรม ดังข้อความว่า ...ผมไปเห็นสภาพแล้วเศร้าใจบอกไม่ถูก หมู่บ้านตามแนวหาดทราย ชายน้ำสายที่ร่มรื่นในอดีตกลายเป็นดงสลัม สกปรก อับอ้าว คับแคบและระงมไปด้วยเสียงตบตีคำทอของมนุษย์ ร้อยพ่อพันแม่ ตีกรามบ้านช่องห้องหับที่กระต๋อมหลังคาเกยหลังคา ไร่ระเบียบแบบแผน แม่น้ำสายเส้นกันชายแดนอันกว้างใหญ่กลายเป็นเหมือนคลองคอนกรีตเล็ก ๆ ไปได้ไม่น่าเชื่อ... (พิบูลศักดิ์ ละครพล, 2556: 18)

ด้วยสำนึกของความรักห่วงใยผูกพันกับวิถีชีวิตริมน้ำแม่ใจและระบบนิเวศ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นถึงปัญหาที่มาจากความเจริญและนโยบายของรัฐบาลที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนริมน้ำแม่ใจ และบริเวณใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยพบว่าเป็นการนำเสนอแนวคิดในยุคที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายและเกิดการเปลี่ยนแปลงมากในวิถีธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการที่ผู้คนควรต้องตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การสร้างถนนคอนกรีตและอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร

ที่ทำให้ต้องโค่นต้นไม้ใหญ่ลงจำนวนมาก การเผาป่าเพื่อทำไร่บนดอยหลวงสร้างมลพิษในอากาศ การใช้ถุงพลาสติกเป็นภาชนะที่ทำให้แม่น้ำลำคลองตื้นเขินเพราะการไม่ย่อยสลายตามธรรมชาติ การใช้สารเคมีในทุ่งกว้างที่สร้างผลกระทบให้กับสัตว์น้ำและการปนเปื้อนของน้ำกินน้ำใช้ของชุมชน การสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงที่เสมือนการกั้นวิถีชีวิตของทั้งสรรพสัตว์และผู้คน ทำให้ระบบนิเวศแปรเปลี่ยนอย่างรุนแรง การเปลี่ยนโลกทัศน์อาจต้องใช้เวลาการปรับเปลี่ยนจิตสำนึกใหม่ว่ามนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นหน้าที่สำคัญที่มนุษย์พึงมี การพึ่งพาตนเองและการอยู่ร่วมแบบสอดคล้องกับธรรมชาติ จะทำให้ระบบนิเวศมีความสมดุลและสงบสุข

แนวคิดในการมองโลกและแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาทั้งหมดนี้จึงเป็นแนวความคิดที่จะแสดงให้เห็นถึงความรักและหวงแหนทรัพยากรหรือสรรพสิ่งอื่นๆ พร้อมทั้งจะอ้างไว้สืบไป

อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพล พบว่า ความคิดความเชื่อที่เชื่อมโยงกับภาษาและเรื่องเล่ารวมทั้งจินตนาการและอารมณ์ความรู้สึกของนักเขียน คือสิ่งสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณกรรม โดยที่องค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญของนักเขียนในการการร่วมเสนอมุมมองและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังที่ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ (2559: 23) กล่าวว่า วรรณกรรมธรรมชาติหมายถึงงานเขียนไม่ว่าประเภทใดก็ตาม ที่แสดงถึงความใส่ใจต่อรายละเอียดของโลกธรรมชาติ ความห่วงใยต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งอื่น ๆ และการนำเสนอแนวคิดเชิงปรัชญาที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ในโลกธรรมชาติด้วยการใช้ภาษาภาพพจน์และการเล่าเรื่อง เรามักจะเห็นความเชื่อของผู้เขียนซ่อนอยู่... การได้รับรู้ข้อมูลที่มากขึ้นและสัมผัสกับประสบการณ์อันก่อให้เกิดความตื่นรู้ที่ผู้เขียนนำมากระทบใจให้ผู้อ่านแปรเปลี่ยนหรือซึมซับมุมมองต่อมนุษย์และธรรมชาติอย่างลึกซึ้งขึ้น สำหรับวรรณกรรมแนวนิเวศวิถีเรื่องริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลายของพิบูลย์ศักดิ์ ละครพล นี้ก็เป็นงานวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว คือผู้เขียนได้ใช้ความรู้ความคิดมุมมองต่าง ๆ อันละเอียดและกว้างไกลที่มีต่อสรรพสิ่งสรรพสัตว์น้อยใหญ่ในสายน้ำและริมน้ำ ด้วยประสบการณ์ตรงและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในวิถีชุมชนริมน้ำแม่ใจ จังหวัดพะเยานำมาเรียบเรียงเขียนเพื่อการนำเสนอแก่นแห่งชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ที่เรากำลังทำลายมันลงด้วยการพัฒนาเหมือนกับที่น้ำแม่ใจกำลังถูกทำลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของธัญญา สังขพันธานนท์ (2556: 107-115) กล่าวว่า กระบวนทัศน์จิตสำนึกเชิงนิเวศแนวดั้งเดิมในระบบคิดของผู้คนในสังคมบุพกาลที่ยังคงมีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะปัจจัยหลักในการผลิตสังคม เป็นระบบความคิดที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สรรพชีวิตในธรรมชาติจึงมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกันอย่างกลมกลืนสอดคล้อง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแนวคิดของศาสนาสำคัญทางตะวันตกที่มนุษย์อยู่ในฐานะที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการครอบงำเหนือธรรมชาติ รวมถึงการดูแลรักษา...จากกลไกของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ นำมาสู่ปัญหาวิกฤตทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง จนกระทั่งต้องกลับมาทบทวนแนวคิดต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างวัฒนธรรมเชิงนิเวศ (cultural-ecology) ขึ้นมาแทน นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังสอดคล้องกับประเวศ วะสี (2547) ที่กล่าวถึง แนวคิดที่เน้นเรื่องการจัดการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในเชิงเหตุผลโดยมองว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นมีความเป็นกลางมนุษย์ต้องเรียนรู้

โดยพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อควบคุมการจัดการธรรมชาติด้วยเหตุนี้จึงเป็นผลให้ความสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างไม่สิ้นสุด มนุษย์จึงต้องพบกับวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม

แนวคิดในวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำห้วยโจสลายของพิบูลศักดิ์ ละครพล ได้นำเสนอแนวคิดไว้ 2 แนวคิดดังนี้ คือ แนวคิดในการมองโลก 3 ระดับคือระดับปัจเจก ระดับสังคมและวัฒนธรรม และเหนือสภาวะสัมพันธ์ด้วยการมองเห็น และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการพัฒนา โดยมีลักษณะแนวคิดและวิธีการนำเสนอที่ช่วยกระตุ้นเตือนและสร้างจิตสำนึกให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และใส่ใจในคุณค่าของความงามของธรรมชาติ และพร้อมที่จะร่วมแก้ไขวิกฤติปัญหาความเสื่อมโทรมที่มาพร้อมกับความเจริญและพัฒนาของระบบนิเวศให้คงอยู่อย่างสมดุล สอดคล้องกับ ปรียาภรณ์ มาสาช้าย (2546) ซึ่งได้วิเคราะห์เรื่องสั้นของวัธนา บุญยัง ซึ่งได้พบว่าผู้ประพันธ์เสนอทัศนะแสดงอารมณ์ แสดงพฤติกรรม แสดงสภาพและเหตุการณ์ทางสังคม ธรรมชาติ ความเชื่อวิถีชน ตลอดจนสภาพปัจจุบัน โดยนำเสนอแนวคิดและสะท้อนภาพทางสังคมอย่างตรงไปตรงมาในยุคที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลายและเกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ยุพยง ทศครและมารศรี สอทิพย์ (2561) ที่ได้นำเสนอแนวคิดสำนึกนิเวศที่เป็นภัยต่อธรรมชาติ และสำนึกนิเวศที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ อันเป็นแนวคิดในการมองเห็นคุณค่าของชีวิต และสอดคล้องกับ ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ (2553) ที่ได้นำเสนอว่า จิตวิญญาณและนิเวศวิถีเกี่ยวข้องกับการมีชีวิตอย่างลึกซึ้งเปี่ยมด้วยความเคารพอ่อนน้อมต่อสรรพสิ่งโดยที่บุคคลตระหนักถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากการดำรงอยู่ของตน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (2559) ที่กล่าวว่า แนวความคิดพิชิตธรรมชาติ พร้อมทั้งแนวความคิดที่จะหาความสุขจากความพึงพร้อมทางวัตถุ ซึ่งมีเทคโนโลยีเป็นตัวแทนและเป็นสื่อหน้านั้นได้ครอบงำจิตใจมนุษย์มาอย่างยาวนานและลึกซึ้งจนกระทั่งมนุษย์มีความรู้สึกที่ธรรมชาติเป็นศัตรูผู้ขัดขวางความสุขของมนุษย์ ถ้าทราบโดยังมีความรู้สึกนี้อยู่ มนุษย์จะรักธรรมชาติได้ยากเพราะเขาจะไม่มีความสุขในการอยู่กับธรรมชาติ เพราะฉะนั้นต้องเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ แนวความคิดพิชิตธรรมชาติไปไม่รอด และแนวความคิดหาความสุขจากวัตถุที่พึงพร้อมก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าเราจะอยู่ในโลกที่มีธรรมชาติอยู่ต่อไป ความสมดุลพอที่จะต้องมีต้องสร้างขึ้นมาก็คือ ความรู้สึกในการอยู่กับธรรมชาติ ให้รู้สึกว่าธรรมชาตินี้ให้ความสุขแก่เราได้ จากนั้นจึงนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนอย่างเหมาะสม ไม่จำเป็นต้องทำลายเทคโนโลยี

แนวคิดนิเวศวิถีในวรรณกรรมเรื่องริมฝั่งแม่น้ำห้วยโจสลายของพิบูลศักดิ์ ละครพล ได้แสดงแนวคิดหลัก 2 ประการคือ 1. แนวคิดในการมองโลก มี 3 ระดับ คือระดับปัจเจก ระดับสังคมและวัฒนธรรม การมองโลกเหนือสภาวะสัมพันธ์ด้วยการมองเห็น 2. แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนา นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าที่จะช่วยสร้างจิตวิญญาณให้มนุษย์รักษาระบบนิเวศให้คงอยู่แบบเกื้อกูลร่วมกับความเจริญและการพัฒนาของชุมชนและสังคมโลกอย่างยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). *ศิลปินแห่งชาติปฐพีศรัทธาธร 2560*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2559). *จิตวิญญาณ ศาสนาและความเป็นมนุษย์: ข้อคิดและมุมมองทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ และมานุษยวิทยา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2556). *วรรณคดีวิจารณ์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์นจำกัด.
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. (2553). จิตวิญญาณและนิเวศวิถี ความหลากหลายในตัวบทวรรณกรรมของ เฮนรี เดวิด ธอโร แกรี สไนเดอร์ และบาร์บารา คิงโซลเวอร์. *วารสารอักษรศาสตร์*. 39(2), 255-305.
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. (2559). *พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2553). *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสีเขียวกระบวณทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. ปทุมธานี: นาค.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2561). ความเชื่อเรื่องผีในอุษาคเนย์. *พลังเปลี่ยนโลก*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน).
- ประเวศ วะสี. (2547). *ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ประเวศ วะสี. (2552). จิตวิญญาณในสังคมไทย. *จดหมายข่าวชุมชนคนรักสุขภาพฉบับสร้างสุข*. 6(97).
- ปรียาภรณ์ มาสาซ้าย. (2546). *วิเคราะห์เรื่องสั้นของวิธนา บุญยัง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระครูปลัดพิเชษฐ์ อดคมโม. (2560). *สังสารวัฏในพระพุทธศาสนา: ความสัมพันธ์และการดำรงจร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. มปท: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต).
- พิบูลศักดิ์ ละครพล. (2556). *ริมฝั่งแม่น้ำหัวใจสลาย*. เพาะ: เพนเจอร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2539). *พระมหาชนก*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ยุพียง ทศคร และ มารศรี สอนทิพย์. (2661). *สำนึกนิเวศลุ่มน้ำโขงในนวนิยายสายน้ำและชายชรา: เรื่องเล่าจากคอนผีหลง*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 35(3), 90-113.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

วรวรรณ ศรียาภัย จุไรรัตน์ รัตติโชติ และ ปาริชาติ โพธิ. (2563). สารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น
ร่วมสมัย. *วิจิตรวรรณสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*. 4(1), 81-115.

วิทยากร เชียงกุล. (2558). *สิ่งแวดล้อม-ระบบนิเวศที่ทุกคนควรรู้*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

สวณิต ยมาภัย. (2560). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. *พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ 2553 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม*
127 ตอนที่ 69ก ราชกิจจานุเบกษา 12 พฤศจิกายน 2553.

สุพัตรา สุภาพ. (2518). *สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี*. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.

Jeremy Carrette and Richard King. (2005). *Selling Spirituality: The Silent Takeover of Religion*. New York: Routledge.

George Tyler Miller and Scott E. Spoolman. (2009). *Living in the Environment Concepts, Connections, and Solutions*. 16th edn. Canada: Yolanda Cossio.

Katherine Creath and Gary Schwartz. (2004). Measuring effects of music, noise, and healing energy using a seed germination bioassay. *The Journal of Alternative and Complementary Medici*. 10(1), 113-122.